

11 Eylül Yasası ve Riyad-Washington İlişkilerinin Geleceđi

'11 Eylül yasası' olarak da nitelendirilen 'Terörizm Destekçilerine Karşı Adalet Yasası' (Justice Against Sponsors of Terrorism Act/JASTA) adlı tasarının ABD kongresinde yasalaşması ABD'nin Ortadoğu'daki eski müttefiklerinin hassasiyetlerini pek fazla dikkate almayan yeni bölge politikasının çıktılarında biri olarak değerlendirilebilir.

İsmail AKDOĞAN

Son birkaç yıldan bu yana, ABD'nin Ortadoğu'daki geleneksel müttefikleri Suudi Arabistan, Türkiye, Mısır ve İsrail gibi bölgesel güçlerle ikili ilişkiler ve bölgesel gelişmeler konusunda ciddi problemler yaşadığı görülmektedir. ABD'nin, Ortadoğu politikasında söz konusu geleneksel müttefiklerinin bölgesel hassasiyetlerini artık pek fazla dikkate almadığını söylemek abartı sayılmaz. Washington yönetimini böyle bir tutum ve davranışa iten temel neden, eskisi kadar bölge petrolüne bağımlı olmaması ve global güç dağılımında ortaya çıkan değişim dinamiğinin, Ortadoğu'ya yönelik izlediği geleneksel politikası üzerinde etki etmesidir. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ortaya çıkan uluslararası yapıda ABD lehine olan global güç dağılımı, Çin'in ekonomik ve askeri göstergelerinde meydana gelen büyük sıçramalar nedeniyle değişmeye başladı. ABD'nin, Ortadoğu'da bölgesel hegemon bir gücün ortaya çıkmasına karşı, kurulmuş olan güç dengesinin muhafaza edilmesi sorumluluğunu, kendi sırtından atarak mevcut bölgesel güçlere yüklemeyi planladığı anlaşılmaktadır.

Geleneksel müttefiklerinin hassasiyetlerini eskiden olduğu kadar dikkate almak bir zorunluluk olmaktan çıktığından, Washington bölgede daha esnek bir politika izlemeye başlamıştır. Söz konusu politika belirleme esnekliği bölgedeki daha önceki müttefikleriyle güven bunalımına ve hatta gerilimlere yol açarken, İran gibi sorunlar yaşadığı ülkelerle ise yakınlaşmayı beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla '11 Eylül yasası' olarak da nitelendirilen 'Terörizm Destekçilerine Karşı Adalet Yasası' (Justice Against Sponsors of Terrorism Act/JASTA) adlı tasarının ABD kongresinde yasalasması ABD'nin Ortadoğu'daki eski

müttefiklerinin hassasiyetlerini pek fazla dikkate almayan yeni bölge politikasının çıktıklarından biri olarak değerlendirilebilir.

JASTA yasası, Amerika top- raklarında meydana gelen terörist saldırılardan olumsuz etkilenen gerçek veya tüzel kişilere, bu eylemlerden sorumlu gördükleri kişi ve kurumlar hakkında dava açma hakkı tanımaktadır. Böylece bu yasayla, 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarında hayatını kaybedenlerin yakınları, yaralananlar ve maddi kayba uğrayanlar, bu saldırılardan sorumlu gördükleri kişi ve kurumlara yönelik dava açma imkânı elde etmiş oldular. Nitekim yasanın yürürlüğe girmesinin hemen ardından saldırılarda eşini kaybeden bir Amerikan vatandaşı, Suudi Arabistan aleyhine dava açtı. Amerikan kamuoyu ve bazı yöneticiler, bazı Suudi devlet yöneticilerinin finansal, ideolojik ve lojistik destek olarak 11 Eylül saldırılarının bizzat arkasında olduğuna inanmaktadırlar. Dolayısıyla Suudi Arabistan, uluslararası alanda muhtemel şüpheli olarak gösterilmektedir.

Suudi Arabistan'ın 11 Eylül saldırılarıyla ilişkilendirilmesine yol açan birkaç neden bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ve en önemlisi, saldırıyı düzenleyen 19 teröristten 15'inin Suudi Arabistan vatandaşı olmasıdır. İkincisi, saldırı planlarına karıştığı gerekçesiyle hapiste tutulan Fas asıllı Zekeriya Musavi'nin mahkemede verdiği ifadedir. Musavi'nin verdiği ifade Suudi Kraliyet ailesinden Kral Selman bin Abdülaziz ile Suudi Arabistan'ın önceki iki istihbarat başkanı Turki bin Faysal ve Bender bin Sultan'ın El-Kaide'yi destekledikleri iddiası yer almaktadır. Saldırıları planlama ve pratiğe geçirme işlemlerinin El-Kaide tarafından gerçekleştirildiği düşünüldüğünde, 11 Eylül ile Suudi Arabistan arasında bir ilişki

kurulmaktadır. Üçüncü olarak 11 Eylül saldırılarını düzenleyen El-Kaide'nin kurucusu Usame bin Ladin'in Suudi Arabistan vatandaşı olması, Batılı ülkeler ve Amerikan kamuoyu nezdinde Riyad yönetimini zan altında bırakmaktadır. Son olarak, Amerikan istihbaratının hazırladığı 11 Eylül raporunun Suudi Arabistan'ı saldırılarla ilişkilendiren ve önceki Başkan George Bush yönetimi tarafından gizli tutulan 28 sayfalık bölümü, Temmuz 2016'da açıklandı. Bu raporda, somut bir şekilde ortaya konulmadan, bazı Suudi yetkililerin dolaylı ilişkilerinden bahsedilmektedir. Tüm bu bilgi ve iddialarla Suudi yönetimi ve hanedanı uluslararası alanda bazı çevreler tarafından dolaylı ya da doğrudan 11 Eylül saldırılarıyla ilişkili gösterilmektedir. Bunlara karşılık Suudi yönetimi, tüm iddiaları reddetmek suretiyle 11 Eylül saldırılarıyla kurumsal olarak Suudi Arabistan ve Suudi hanedan üyelerinin bir ilgisinin olmadığını savunmaktadır.

Söz konusu yasa tasarısının yaklaşık bir yıl süren yasalasma sürecine bakıldığında, tasarı Demokrat ve Cumhuriyetçi senatörlerin ortak girişimiyle ABD Kongresi'nin gündemine ilk olarak Eylül 2015'te getirildi. Mart 2016'ya kadar Kongre'nin iki kanadı Senato ve Temsilciler Meclisi'ndeki alt komisyonlardaki ön çalışmaları tamamlanan tasarının, Kongre'nin iki alt organında oylamaya sunulma hazırlıkları başlamıştı. Bunun üzerine tasarıdan rahatsızlığını dile getiren Suudi yönetimi, Dışişleri Bakanı Adil Cübeyr aracılığıyla, tasarının Kongre'den geçmesi halinde ABD'deki 750 milyar dolar tutarındaki yatırımlarını geri çekebileceklerine dair mektubu Barack Obama'ya iletti. Buna ek olarak Adil Cübeyr, Washington'u ziyaret ederek Amerikan yönetimine söz konusu tasarının yasalasması

halinde ABD'ye güvenlerinin azalacağını ve mal varlıklarının dondurulması tehlikesine karşı önlemler alacakları uyarısında bulunmuştur. Öte taraftan bu süreçte Beyaz Saray'dan, iki ülke arasında son birkaç yıldan bu yana zaten var olan gerilimin muhtemel bir krize evrilmesinin önüne geçmek amacıyla, Riyad yönetimini kısmen rahatlatacak açıklamalar geldi. Daha doğrusu tasarının yasalaşması aşamasında Beyaz Saray ile Kongre'nin 'iyi polis, kötü polis'i oynadıkları söylenebilir. Örneğin Başkan Obama bu süreçte verdiği bir mülakatta "eğer ABD'de bireylere diğer hükümetler hakkında dava açma imkânı verirsek, ABD'nin de diğer ülkelerde mahkemeye verilmesinin önünü açarız" diyerek, önüne gelmesi durumunda tasarımı veto edeceğini söylemişti. Ayrıca ABD'nin müttefikleriyle ilişkilerine zarar vereceğini ve diğer devletlerin de benzer yasalar çıkararak ABD hakkında dava açabileceklerine zemin hazırlayacağını gerekçe gösteren Beyaz Saray Sözcüsü Josh Earnest de tasarının bu haliyle Kongre'den geçmesi halinde Başkan Obama'nın tasarımı veto edeceğini açıklamıştı.

Ancak bir taraftan Suudi Arabistan'ın tehdit ve uyarılarına, diğer taraftan Beyaz Saray'ın bu açıklamalarına rağmen, Senatoya sunulan 11 Eylül yasa tasarısı, 17 Mayıs'ta oy birliği ile kabul edildi. Senato'nun onayının ardından Beyaz Saray Sözcüsü Earnest, tasarının uluslararası ilişkilerin temel 'egemenliğin dokunulmazlığı' ilkesini zedeleyeceği ve ABD'yi diğer ülkeler karşısında zor durumda bırakacağı nedeniyle istenmeyen sonuçlar doğuracağını ifade ederek, Başkan Obama'nın tasarımı veto edeceğini yineledi. Diğer taraftan Riyad yönetiminden Senato kararına tepkiler gecikmedi. Dışişleri Bakanı Cübeyr, Kongre'yi devlet egemenliği ilkesini ihlal etmekte

ve "uluslararası hukuku orman hukukuna" çevirmeye çalışmakla suçladı. Her ne kadar uluslararası basında tepkiler toplasa da Başkan Obama'nın onayına sunulabilmesi için Kongre'nin diğer kanadı Temsilciler Meclisi'ne getirilen yasa tasarısı 9 Eylül'de kabul edildi. Kongre'deki yasama süreçlerini tamamlayan yasa tasarısı onaylanmak üzere Beyaz Saray'a gönderildi. 11 Eylül mağdurlarına derin saygı duyduğunu ancak söz konusu tasarının ABD'nin ulusal çıkarlarına aykırı olduğunu gerekçe gösteren Başkan Obama, daha önce ifade ettiği gibi masasına gelen yasa tasarısını 23 Eylül'de veto etti. Aynı şekilde Beyaz Saraya ek olarak Ulusal Güvenlik Konseyi'nde yer alan Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Amerikan istihbaratı da tasarının bu haliyle ülke çıkarlarına zarar vereceğini ifade ettiler.

Başkan Obama'nın vetosunun ardından tasarı yeniden görüşülmek üzere Kongre'ye geri gönderildi. ABD yasama sistemine göre başkanın veto ettiği yasa tasarıları şayet Kongre'de üçte iki (2/3) çoğunlukla yeniden kabul edilirse, artık başkanın veto etme yetkisi kalmıyor ve tasarı yasalaşmış oluyor. Kongre'ye geri getirilen tasarı 28 Eylül'de aynı gün içerisinde hem Senato (97'ye karşı 1) hem de Temsilciler Meclisi'nde (348'e karşı 77) üçte iki çoğunluğu olarak yasalaşmış oldu. Böylece Başkan Obama'nın 8 yıllık yönetimi döneminde Kongre'den ilk ve tek veto aldığı 11 Eylül yasası, 30 Eylül'de yürürlüğe girmiş oldu. Tasarının yasalaşması üzerine derin kaygısını dile getiren Suudi Arabistan ise egemenliğin dokunulmazlığı ilkesini zayıflatan yasanın uluslararası ilişkilerde büyük bir endişe kaynağı olduğuna değinerek, rahatsızlığını ifade etti. Dışişleri Bakanlığı ise yasanın uluslararası ilişkilerin temel ilkesini ihlal

ettiğine değinerek, Kongre'nin doğabilecek vahim sonuçları dikkate alarak gerekli adımları atması gerektiğini açıkladı.

Sonuç olarak, son iki gelişmeyi de dikkate alarak, geçen birkaç yıldan beri güven bunalımının yaşandığı ve gergin bir seyir izleyen Riyad-Washington ilişkilerinin geleceğine değinecek olursak, artık bundan sonra hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını söylemek mümkündür. II. Dünya Savaşı'nın ardından kurduğu stratejik ittifak ilişkisiyle ulusal güvenliğinin sağlanması hususunda ABD'ye bel bağlayan Suudi Arabistan, daha önceki politika farklılıklarına ek olarak, bu yasayla birlikte tek bir ülkeye endeksli bir dış politika çizgisinin ne kadar büyük bir hata olduğunun farkına bir kez daha varmış oldu. Bundan sonra Riyad yönetimi ülkenin savunma gücünün artırılmasında çeşitliliğe gitmeyi ve çok boyutlu bir dış politika takip etmeyi ulusal güvenlik politikasının öncelikli hedefi haline getirmek suretiyle, Washington'a alternatif olarak Pekin ve Moskova ile yakınlaşmaya başlayacaktır. ABD'nin Ortadoğu politikasında bazı somut değişikliklerinin yaşandığı bir konjonktürde, yükselen bölgesel güç olarak Suudi Arabistan'ın geleneksel dış politika çizgisinde ısrar etmesi, kendi ulusal güvenliği ve bölgesel etkinliği bakımından pek rasyonel görünmemektedir. Bu çerçevede, devlet gelirlerinde çeşitliliğe giderek ülke ekonomisini petrole bağımlılıktan kurtarmak ve savunmada yerli sanayiye güçlendirerek dış bağımlılığı asgariye indirmek, yakın gelecekte üstesinden gelinmesi gereken iki önemli mesele olarak Suudilerin karşısında durmaktadır. ○

Araştırma Görevlisi, Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü